

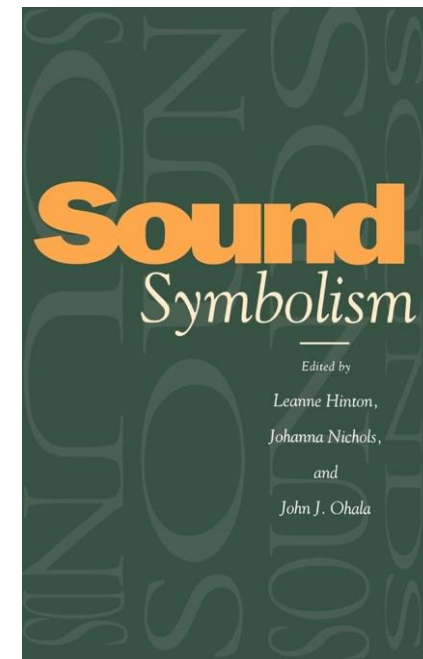
# ZVUKOVÝ SYMBOLISMUS (ZS)

## Typologie ZS (jedna verze)

viz Hinton, Nichols a Ohala in *Sound Symbolism*, 1994 →

### 1) Korporální ZS („tělesný“)

- užití zvuků pro vyjádření vnitřního stavu člověka, ať už emočního nebo fyzického
- kašláni, škytáni, výkřiky bolesti
- sem by patřila některá citoslovce (*aaa, jau, fuj, bléé* atd.)
- velmi podobná napříč jazyky
- často nemají ustálenou zvukovou podobu nebo grafická zápis, popř. jsou tvořeny nejazykovými zvuky
- sporné, zda patří ke ZS, ale mohou být zdrojem onomatopoií  
[pláč] → *bé* → *běčet*



## 2) Imitativní ZS

- onomatopoeie neboli zvukomalba
- nápodoba zvuků okolního světa zvuky jazyka
- onomatopoeie (pl. onomatopoeia)
  - = slovo, v němž je část fonologické podoby vnímána jako podobná (i) zvukovému referentovi nebo (i) zvuku s ním metonymicky spojenému
    - ad (i) = primární onomatopoeia (*kuku* „zvuk kukání“)
    - ad (ii) = sekundární onomatopoeia (angl. *cuckoo* „pták dělající tento zvuk“)
  - k sekundárním se řadí i slova odvozená od primárních onom. (*kukat, kukačka*)
  - to může být sporné (*hr* → *hrkat* → *hrk* nebo *hrk* → *hrkat* ?)
  - viz též *škvrčet, škvařit* (primární onom. nedoloženo)

- primární onomatopoeia jsou obvykle chápána jako druh citoslovcí, ale někdy se tyto dva typy slov od sebe odlišují  
*ťuk ťuk, gaga, kikirikí, haf, mňau*
- onomatopoeia tedy mohou být samostatný slovní druh (společně s tzv. ideofony)
- zvuková a grafická stránka onomatopoeí je více ustálená než z korporálního ZS, ale může se vyznačovat odchylkami od „normální“ slovní zásoby  
*ťuk*  
*škvrčet*  
*frr*

- jistá podobnost napříč jazyky, ale na rozdíl od korporálního ZS větší odlišnosti a individuálnosti

volání kachny

čeština            *káč káč*

chorvatština    *kva kva*

francouzština   *coin coin*

maďarština      *háp háp*

islandština     *bra bra*

lotyšština       *pēk pēk*

turečtina        *vak vak*

vietnamština    *cạp cạp*

a další

viz [https://en.wikipedia.org/wiki/Cross-linguistic\\_onomatopoeias](https://en.wikipedia.org/wiki/Cross-linguistic_onomatopoeias)

### **3) Synestetický ZS (též opoziční/vztahový ZS)**

- akustická symbolizace neakustických jevů
- určité hlásky nebo suprasegmentální jevy mohou odpovídat vizuálním, hmatovým či proprioceptivním vlastnostem věci (jako velikost či tvar)

Které slovo označuje **velký stůl** a které **malý stůl**?

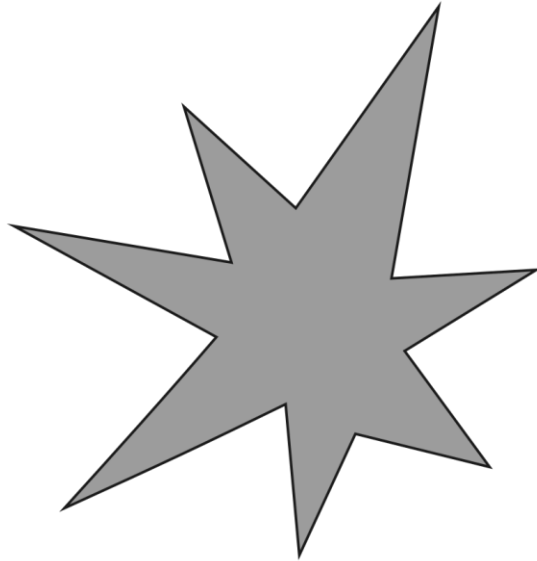


**mil**

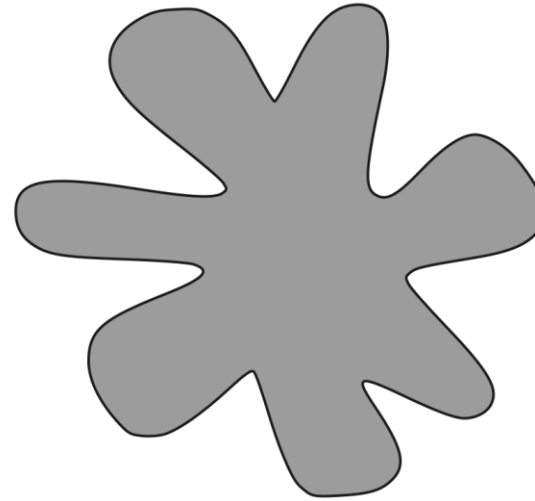


**mal**

Který tvar označuje slovo **bouba** a který **kiki**?



**bouba**



**kiki**

Odhadněte vzdálenost těchto dvou měst od New Yorku

**Fleen**

**Floon**



Odhadněte vzdálenost těchto dvou měst od New Yorku

**Fleen**

**Floon**

- *Floon* v průměru vzdálen 202 mil
- *Fleen* v průměru vzdálen 153 mil

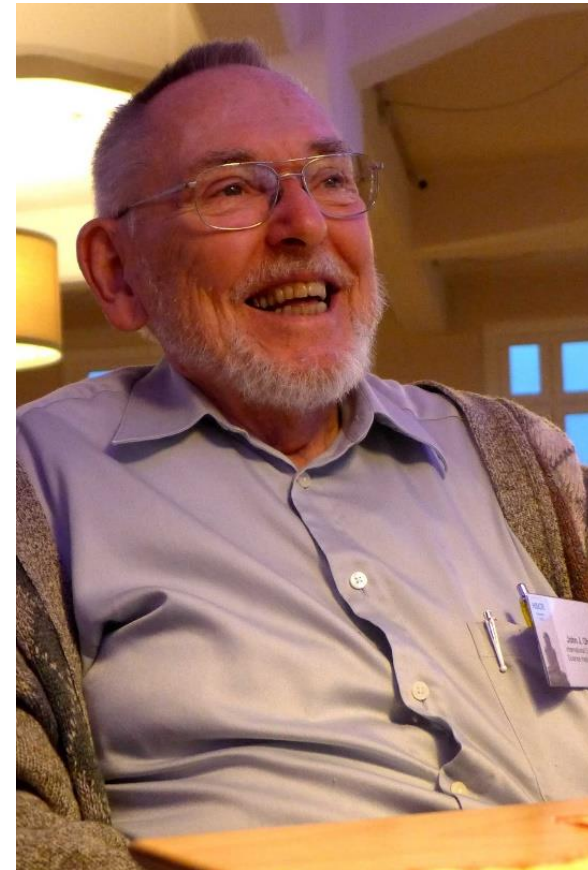
### 3) Synestetický ZS (též opoziční/vztahový ZS) – pokr.

- akustická symbolizace neakustických jevů
- určité hlásky nebo suprasegmentální jevy mohou odpovídat vizuálním, hmatovým či proprioceptivním vlastnostem věci (jako velikost či tvar)
- experimentálně a korpusově potvrzený vztah mezi zvuky a
  - velikostí
  - vzdáleností
  - deixí
  - tvarem
  - drsností/nepravidelností (/r/)
  - barvou
  - činností (spínání malých a velkých nástrojů)
  - povahovými charakteristikami (společenská, aktivní osoba + neznělé explozivny; milá, vstřícná osoba + sonory)

- některé z těchto asociací lze vysvětlit frekvenčním kódem (*frequency code*, John Ohala)
- vrozeně naprogramovaný systém u živočichů:

větší tělo/dutiny → zvuky s nízkou frekvencí,  
hluboké zvuky, nízké tóny → zvuk samců →  
větší věci, dominance, agresivita

menší tělo/dutiny → zvuky s vysokou frekvencí,  
vysoké zvuky, vysoké tóny → zvuk samic →  
menší věci a menší dominance, slabost



#### 4) Konvenční ZS (též asociativní/komplexní ZS)

- nenáhodné spojení fonologické podoby a významu
- tzv. fonestémy
- typ nejvíce vykazující konvenčnost (arbitrárnost)

angličtina

/gl/ „vizuální vjem“	<i>glow, glance, glare, gleam, glim, glimmer, glimpse, glint, glisten, glister, glitter, gloaming, glower, gloom, gloss</i>
/tw/ „kroucení“	<i>twist, twirl, tweak, twill, tweed, tweezer, twiddle, twine, twinge</i>

/šm/ „nemotorná chůze“	<i>šmachtat, šmancat, šmrkat, šmajdat, šmaťhat, šmatlat, šmátrat, šmichtat, šmejdit</i>
------------------------	---

- fonestémy bývají jazykově specifické

## čeština

/kň/ „pejorativnost“	<i>kňafat</i> „sekat“, <i>kňapit</i> „viset v přehybu“, <i>kníbat se</i> „pomalu dělat“, <i>knidrat</i> „mačkat (šaty)“, <i>kníkat</i> „zblízka hledět“, <i>kňoubat</i> „pomalu dělat“, <i>kňudlat se</i> „dloubat se v něčem“
-------------------------	--

## švédština

/pj/, /bj/, /fj/ „pejorativnost“	<i>pjatt</i> , <i>pjoller</i> , <i>pjosk</i> , <i>pjunk</i> , <i>pjåkig</i> , <i>pjalt</i> , <i>pjunk</i> , <i>pjåk</i> <i>fjant</i> , <i>fjollig</i> , <i>fjompig</i> , <i>fjuttig</i> , <i>fjäsa</i> , <i>fjäska</i> , <i>fjoskig</i> <i>bjäbba</i> , <i>bjäfs</i>
-------------------------------------	--

- některé fonestémy jsou onomatopoické

/šk/ „škrtavý zvuk (trhání nebo tření)“	<i>škohrtat</i> „vydávat škrtavý zvuk“, <i>rozškrkovat se</i> „trhat se“, <i>škrtat</i> „dělat čáry“, <i>škablat</i> „škrábat, drápat“, <i>škrpat</i> „třít nohou při chůzi“, <i>škrouňat</i> tv., <i>škýrat</i> „črtat, čmárat“ a další
/xr/ „chrčivý zvuk“	<i>chrápat</i> , <i>chnět</i> , <i>chrochtat</i> , <i>chroupat</i> , <i>chrastit</i> , <i>chramostit</i> , <i>chrčet</i>

- jiné mohou napodobovat artikulační gesto

/ap/ „chytat, lapat; pozřít“	<i>lapat, čapat, gapat, japat, tlapat, chňapat, chrapat</i>
naz.+okl. 'opakovaný pohyb nebo zvuk'	<i>honkat se „kolébat se“, bambat „kolébat“, bonkat tv., culimbat se tv., čongat, kondat tv.; blinkat, bundat se, cindat se, cvankat se, čundrat se, kambat se, klombat se, kolandrovat, landat se, lompitat, pšundat, selungat se, švondat se, trandat vše „loudat se, bloumat se“; glintat se „viklat se“, klontat se tv.; křundat „těžce chodit“; dyndat „klátit se“ a další</i>

## 5) Metalingvistický ZS

- signalizování aspektů jazykové struktury a funkce
- např. hraniční signály (viz přednáška o fonologii slova)
- většinou nepokládáno jako pravý ZS



## Další druhy ZS

(viz Johansson et al. 2020, „The typology of sound symbolism: Defining macro-concepts via their semantic and phonetic features“. *Linguistic Typology* 24: 253–310.

### 6) Diagramatický ZS

- např. reduplikace (více fonologického materiálu → více intenzity/množství ve významu)

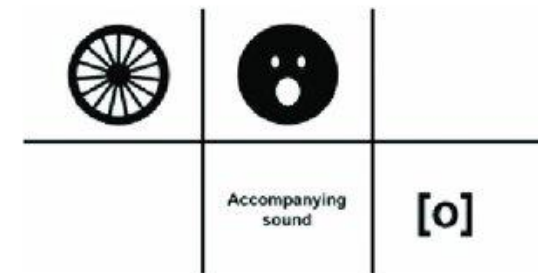
### 7) Vokální gesta

- symbolismus artikulačních gest
- zvuky jsou sekundární
- viz fonestém Nas.+Okl. v češtině

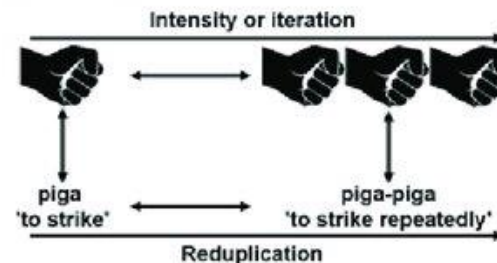
a) Onomatopoeia



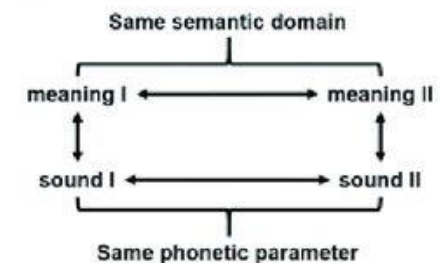
b) Vocal gestures



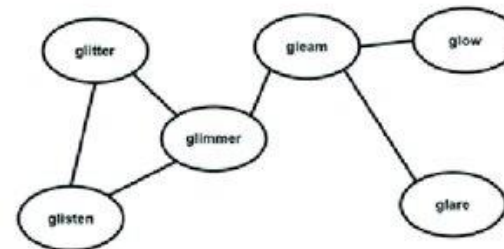
c) Gestalt



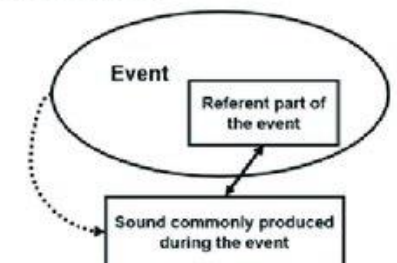
d) Relative



e) Complex



f) Circumstantial



## 8) Okolnostní ZS (*circumstantial sound symbolism*)

- nový druh ZS a prozatím málo zkoumaný
- spojení zvuků a okolností, za kterých se tyto zvuky užívají
- statisticky potvrzené mezijazyková asociace
  - /u/ + „bradavka“, „proud vzduchu“, „sát“
    - spojeno s kojením (tvar rtů)?
  - /m/ + „matka“, „prsa“, „mléko“
    - děti vydávají nazální mručivé zvuky při kojení